

Paulus Diaconus: două poeme ermetice dedicate Sfântului Benedict

Emanuel GROSU*

Key-words: *Paul the Deacon, Saint Benedict, Schola Palatina, poems*

Abia menționați de Tacitus la vremea sa (istoricul latin le rezervă numai două rânduri în capitolul 40, 1 din *De situ et origine Germanorum*), longobarzii, originari din Scandinavia, au migrat în Europa cândva în secolul I î.Chr. și, în decursul unui sinuos periplu, au reușit să supraviețuiască hunilor, să-i învingă pe gepizi în Panonia, iar puțin după jumătatea secolului al VI-lea (568), să invadeze Italia de curând eliberată de sub goți de Narses, vestitul general bizantin. Permanența lor în peninsulă a durat ceva mai bine de două secole, răstimp în care, organizați într-un regat autonom sau într-o cofederație de ducate, au evoluat către o societate din ce în ce mai civilizată, cu un cod propriu de legi (*Edictul lui Rothari*, promulgat în 643) și cu o religie conformă canoanelor (de la arianism, preluat probabil de la goții cu care se înrudeau, s-au convertit la orto-doxia catolică în vremea reginei Teodolinda, ajungând la acea fervoare care le-a îngăduit să fie adevărați susținători ai poziției Sfântului Scaun de la Roma în timpul disputei iconoclaste). Poate că ar fi ajuns și la o adevărată cultură scrisă (de limbă latină, se înțelege, de vreme ce renunțaseră la idiomul propriu în primele decenii care au urmat invaziei în Italia, adoptând latina ca limbă pentru documentele oficiale) dacă vecinătatea cu francii nu ar fi făcut din regatul longobard prima victimă a politicii de expansiune promovate de Carol cel Mare. Începuturi ale acestei culturi pot fi considerate *Edictul lui Rothari*, *Origo gentis Langobardorum* și scrierile lui Paul (fiul lui) Warnefrit (sau Paulus Diaconus, cum e îndeobște cunoscut) anterioare căderii regatului longobard, *Historia Langobardorum* fiind scrisă la o dată ulterioară dezastrului.

Operă de maturitate a istoricului, aceasta din urmă descrie parcursul longobarzilor prin Europa, insistând asupra perioadei în care au ocupat Peninsula Italică, și reprezintă pentru această etnie ceea ce *Historiarum libri decem* a lui Grigore din Tours reprezintă pentru franci sau ceea ce *De origine actibusque Getarum* a lui Jordanes ori *Historia de regibus Gothorum, Vandalorum et Suevorum* a lui Isidor de Sevilla reprezintă pentru goți, respectiv pentru acele populații germanice stabilite în Hispania, lucrări pe care, fără îndoială, autorul longobard le-a avut ca model și sursă. Față de acestea însă, exceptând subiectul, firește, *Historia Langobardorum* se deosebește prin perspectiva de abordare (autorul o concepe în prelungirea unei *Historia Romana*, care mergea până la evenimentele din timpul

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România.

domniei lui Iustinian și pe care o scrisese pentru Adelperga, o fiică a ultimului rege longobard, Desiderius, probabil cu intenția de a dovedi că, cel puțin în peninsula, adevărații și legitimi continuatori ai istoriei romane erau longobarzii) și printr-o serie întreagă de particularități pe care le-am putea numi stilistice. Una dintre acestea o constituie digresiunile. În paginile lucrării pot fi întâlnite referiri la geografie, mitologie, personalități ale epocii, considerații referitoare la mișcarea astrelor sau la fenomene naturale etc. E ca și cum, dincolo de succesiunea liniară a evenimentelor pe care și-a propus să le nareze, Paulus Diaconus nu rezistă tentației, sau poate o face intenționat, de a-și condimenta *Istoria* cu o întreagă serie de adăugiri, al căror unic rol este de a face lucrarea mai doctă și mai captivantă.

Ne vom opri asupra uneia dintre aceste digresiuni, cea din cartea I, cap. 26: un poem în distih elegiac – *elegiaco metru*, zice autorul – și un imn în metru iambic arhilohic, ambele închinare Sfântului Benedict de Norcia, fondator al Ordinului Benedictin, din care făcea deja parte și Paulus (fiul lui) Warnefrit, și întemeietor al lăcașului de la Monte Cassino, un loc atât de drag istoricului. După cum declară el însuși, la baza acestor poeme stau paginile lui Grigore cel Mare – mai exact, cartea a II-a, cap. 1–38 din *Dialoguri*, secțiune dedicată, după cum se știe, vieții Sfântului Benedict. Dacă la autorul *Dialogurilor*, datorită modalității prozaice de expresie, conținutul e uimitor de limpede, la Paulus Diaconus cititorul are nevoie de răbdare și de un adevărat efort de concentrare pentru a descifra sensurile. Și asta din două motive. În primul rând, pentru că intenția (deși nu întotdeauna reușită) de a reda o întreagă secvență într-un singur distih presupune un efort de sinteză care anulează detaliile. Faptul prezentat e redat numai prin ceea ce are mai specific; orice altă adăugire e considerată superfluă și, prin urmare, suprimată. În al doilea rând, pentru că autorul nu se mulțumește cu un simplu distih elegiac: ca exercițiu de măiestrie auctorială, preferă să particularizeze – prima secvență a hexametrelor coincide cu ultima secvență a pentametrelor, ajungându-se astfel la ceea ce, în termeni tehnici, se numește „versuri reciproce”. Sigur, nu ne putem aștepta la originalitate și la poezie autentică de la un autor care a viețuit într-o vreme când, dincolo de formalismul impus de cadența metrică și de utilizarea aproape mecanică a câtorva figuri de stil, poezia nu mai însemna aproape nimic. Și nici subiectul ales nu salvează mare lucru în acest sens. Ele trebuie privite în primul rând ca un act de devoțiune față de un model de conduită creștină, față de autorul primei *Reguli* monastice, pe temeiul căreia s-a întemeiat un nou mod de viață comunitară. În plus, poemele lui Paulus dobândesc valoare și din contextul epocii: sunt încercări ce trebuie subsumate unei renașteri culturale (cea carolingiană¹) care conferea activității intelectualilor și, implicit, cuvântului scris o însemnătate pe care o pierduseră demult.

Rezultatul acestui efort? O înșiruire de distihuri ermetice care astăzi nu mai pot fi înțelese fără consultarea paralelă a sursei. În epocă însă, accesul la sensul versurilor era garantat de instrucția și cultura lectorului. Iar lectorii erau persoane a

¹ Anunțată în scrisoarea trimisă Adelpergăi, cu care istoricul își prefațează *Historia Romana* (scrisă între 766 și 774), *Historia Langobardorum* a fost elaborată la Monte Cassino în ultimul deceniu al secolului al VIII-lea, după ce, anterior, în răstimpul cât s-a aflat în Schola Palatina de la curtea lui Carol cel Mare (cca 782–786), Paul Diaconul redactase un *Homiliarius*, o *Expositio in Regulam Sancti Benedicti*, iar la solicitarea lui Angilramnus, arhiepiscop de Metz, o *Historia Episcoporum Mettensium* – pentru a pomeni numai lucrările cele mai importante ale autorului. Unii cercetători însă vorbesc de o adevărată efervescență culturală în regatul longobard, anterioară anului 774: cf. Paolo Diacono 2000: 71–72.

căror educație era una preponderent religioasă. Membri ai Școlii palatine întemeiate de Carol cel Mare, cititorii de atunci ai poemelor lui Paulus Diaconus trebuie să fi cunoscut pe dinafară *Dialogurile* la care autorul face referire; prin urmare, puteau „gusta” tâlcul distihurilor, transpuse pentru noi într-o formă supărător de ermetică. De altfel, atunci când se hotărăște să le insereze în textul *Istoriei*, autorul nu uită să menționeze că abordează un subiect cunoscut: „După cum se știe...” (...*sicut notum est...*), apoi urmează imediat menționarea operei lui Grigore cel Mare. E ca și cum, conștient de efortul său de sinteză, pentru a fi înțeles, autorul face apel la acel public-țintă care putea descifra versurile. Un apel impersonal, desigur (*sicut notum est*), dar cine putea face parte din acest public dacă nu reprezentanții Școlii sau alți cărturari care, într-un fel sau altul, puteau avea acces la sursa invocată.

Aceste considerații vor deveni cât se poate de evidente parcurgând versiunea în limba română a celor două poeme. Înainte însă sunt necesare câteva precizări. Mai întâi, intenția noastră nu a fost aceea de a respecta cu fidelitate metrul original, fapt, de altfel, imposibil pentru vorbitorii unei limbi care a renunțat la distincția între vocalele lungi și cele scurte. Am considerat mult mai important să păstrăm în traducere acele secvențe recurente care particularizează distihul, alternanța dintre hexametri și pentametri substituind-o cu o cadență cât de cât uniformă pe parcursul întregului poem. Apoi, ni se pare potrivit ca, pentru cei interesați, să indicăm și originalul (textul a fost preluat de la adresa <http://www.oeaw.ac.at/gema/lango%20paulus.htm> și reproduce versiunea stabilită de G. Weiss, publicată în *MGH, SS rerum Langobardicarum, Hannovera, 1878*): în acest fel, cititorii vor avea ocazia de a confrunta versiunea noastră cu textul latin. În al treilea rând, și cred că acesta e lucrul cel mai important, fiecare secvență din poem e însoțită de o notă de subsol care oferă lămuriri cu privire la acele pasaje din *Dialoguri* la care poemul face trimitere. Suntem convingși că în felul acesta contribuim substanțial la descifrarea și înțelegerea textului de către cititor.

I. 26. Tot în aceste zile, preafericitul părinte Benedict a strălucit atât printr-o viață plină de merite, cât și prin virtuți apostolice, mai întâi la Subiaco, un loc aflat la patruzeci de mile de Roma, apoi în fortăreața de la Cassino, numită „Citadela”. După cum se știe, în *Dialogurile* sale, papa Grigore i-a povestit într-un stil cuceritor întreaga viață. Eu însumi, peotriva puținătății talentului meu, întru cinstirea unui părinte atât de însemnat, am transpus în distih elegiac, una câte una, minunile pe care le-a săvârșit:

De unde voi începe să depăn ale tale triumfuri,/ Noianul virtuților tale de unde
să-ncep să-l înșir?// Fii lădat, o, părinte, prin nume văditu-ți-ai harul;/ Sclipitoare lucire
în veac, fii lădat, o, părinte.// Aplaudă Norcia, tu, un fiu preamărit și-e podoabă;/ Un
astru lumii ai dat, aplaudă Norcia, tu.// O, tinerească virtute, vârsta o-ntreci prin
purtări;/ Întreci și pe cei mai bătrâni, o, tinerească virtute.// Floarea ta, Paradise,
privește de sus floarea lumii/ Și bogățiile Romei, floarea ta, Paradise².// Doica vasul
sfărmat, tristă, în poală îl strânge³.// Dar veselă-ntreg îl aduce doica vasul sfărmat.//

² Detaliile acestei invocații sunt preluate din fragmentul de început al cărții a II-a a *Dialogurilor*.

³ Grigore cel Mare, *Dialoguri*, II, 1: Sfântul Benedict reface vasul spart din greșeală de doică. Textul lui Grigore cel Mare mai spune că locuitorii din Effide, unde avusese loc minunea, au atârnat vasul deasupra intrării în biserică, spre lauda lui Benedict.

Cel cu numele Urbei pe novice în munți îl ascunde⁴./ Milostenie-și face cu el cel cu numele Urbei.// Răsună cântările-n peșteri de cei muritori neștiute./ Doar tu le cunoști, o, Cristoase: cântările-n peșteri se-aud.// Vântul, zăpezile, frigul, trei ani le-nduri cu-ndârjire/ Iubirea de Tatăl te-ajută să birui frig și zăpezi.// Frauda nobilă place; din milă să furi nu-i păcat./ Fu astfel sfântul hrănit de-nșelăciunea nobilă ce place.// Hrana-i ajunsă – iubirea dă semn; cel Rău stă-mpotriva⁵./ Semn dă credința totuși că hrana-i ajunsă.// Serbează festin după datini cel ce ascultă de Crist⁶./ Hrănindu-l pe cel ce postise, serbează festin după datini.// Întremătoare merinde aduc dând zor porcarii la grotă⁷./ Se-ntorc în inimi ducând întremătoare merinde.// Focul de foc este stins; se-afundă ghimpii în carne⁸./ Trupul de focul ceresesc, focul de foc este stins.// Tăinuita moarte nedreaptă, iscusit, o dibuie lesne,⁹/ Arma crucii n-o-ndură tăinuita moarte nedreaptă.// Blânde nuiele opresc și-ndreaptă zburdalnica minte¹⁰./ Pieirea ce băntuie-o țin departe nuielele blânde.// Izvor nesecat izvorăște, din calcare apă se naște¹¹./ Inimi aride irigă: izvor nesecat izvorăște.// În iazul adânc se afundă unealta desprinsă din coadă¹²./ Spre luciul-apoi se îndreaptă, ieșind din iazul adânc.// Împlinind pârinteasca poruncă, e viu cel sub ape ajuns¹³./ Pe apă aleargă un altul, pârinteasca poruncă-împlinind.// Drum valul s-așterne celui ce porunca-implinește./ Neștiutor aleargând, valul i-așterne drum.// Din unde copile-ai fost smuls, să n-ajungi pradă pieirii./ Vrednic martor acum tu însuși ne ești, o, copile.// Inimi perfide gem sub

⁴ *Ibidem*: „cel cu numele Urbei” e un anume Romanus; plecat din Effide, Benedict se îndreaptă către Subiaco. Pe drum se întâlnește cu Romanus, care, ajutându-l să își găsească un adăpost retras, îi va procura pe ascuns, timp de trei ani de zile, cele necesare supraviețuirii. Renunțând la o parte din propria hrană, Romanus i-o ducea Sfântului; pentru că nu putea ajunge la peștera acestuia din cauza locului prea prăpăstios, se folosea de o funie de care fusese atârnat un clopoțel, pentru a-l avertiza pe Benedict.

⁵ *Ibidem*: exemplul de dragoste frățească de care dădea dovadă Romanus nu a plăcut și celui Rău, care a rupt clopoțelul de pe funie. Până la capătul vieții sale, Romanus a continuat să îi ofere lui Benedict sprijinul său necondiționat.

⁶ *Ibidem*: un preot din împrejurimi își pregătise un bogat prânz pentru ziua de Paște. Printr-o viziune însă, a fost avertizat că Benedict suferea de foame. Fără să aștepte alt îndemn, preotul a pornit în căutarea Sfântului și, în aceeași zi, au luat prânzul împreună, în peștera acestuia.

⁷ *Ibidem*: Paulus Diaconus vorbește de porcari (*subulci*), în timp ce la Grigore cel Mare e vorba de niște ciobani (*pastores* – detaliul e nesemnificativ) care, găsindu-l din întâmplare pe Sfântul Benedict, au luat ca model viața consacrată a acestuia. A se nota și subtila modificare de sens pentru sintagma „întremătoare merinde” (*pabula grata*, în original).

⁸ *Ibidem*, II, 2: Benedict învinge ispita trupească aruncându-se dezbrăcat între spini și urzici. [...] *vicit itaque peccatum quia mutavit incendium* – spune Grigore cel Mare.

⁹ *Ibidem*, II, 3: ajuns superior al unei mănăstiri la insistențele călugărilor de aici, Benedict a încercat să le impună o conduită întru totul conformă cu demnitatea pe care o aveau. Fiindcă nu erau dispuși să accepte o viață atât de aspră, călugării au uneltit să îl omoare servindu-i la masă un pocal cu vin otrăvit. Când Sfântul a binecuvântat pocalul făcând semnul crucii, acesta s-a spart. După incident, Benedict s-a reîntors în grotă sa.

¹⁰ *Ibidem*, II, 4: Benedict îndreaptă cu lovituri de nuia purtarea unuia dintre călugări care neglija orele de rugăciune.

¹¹ *Ibidem*, II, 5: Benedict întemeiează douăsprezece mănăstiri; trei dintre ele se aflau în vârful muntelui, motiv pentru care aprovizionarea cu apă era o problemă serioasă. La sugestia Sfântului, călugării au săpat în locul indicat de acesta și, curând, au dat de izvor.

¹² *Ibidem*, II, 6: protagonistul acestui episod e un got (*pauper spiritu* – „sărac cu duhul”, spune Grigore cel Mare). Pus de Benedict să desțelenească o porțiune de teren care se învecina cu un lac, gotul a scăpat unealta în apă; Benedict a luat mânerul unelei și l-a scufundat în iaz: unealta s-a ridicat singură la suprafață și s-a fixat în mâner.

¹³ *Ibidem*, II, 7: căzut în iaz și târât în larg de curenți, călugărul Placidus e salvat de confratele Maurus trimis în grabă de Benedict. După consumarea incidentului, Maurus și-a dat seama că alergase pe suprafața lacului până în locul în care se afla Placidus.

imboldul relelor patimi¹⁴/ În crunta văpaie-a infernului inimi prefide gem.// Hrana corbul o duce din mâini voitoare de bine,/ După poruncă departe funesta hrană o duce.// Trist e sufletul sfânt că dușmanu-i mort prăvălindu-se¹⁵,/ De zelul ortacului trist e sufletul celui sfânt.// Spre Liri, plăcuta, mergând, urmat ești de oameni de seamă¹⁶,/ De cele cerești îndrumat, spre Liri, plăcuta, mergând.// Cumplită năpărcă te-nfurii, fără codru rămasă și-altare¹⁷,/ Pierdut-ai noroadele: cumplită năpărcă te-nfurii.// Fugi nelegiuite ce șezi, marmura las-o pe ziduri¹⁸,/ Porunca silească-te: fugi, nelegiuite ce șezi.// Cumplită văpaie se vede arzând cu părelnice flăcări¹⁹,/ Dar tu, lucitor lapislaz, cumplita văpaie n-o vezi.// În timp ce se-nalță zidirea, zdrobit e trupu-unui frate²⁰,/ Dar nevățat se întoarce, în timp ce se-nalță zidirea.// Fapta făcută-n ascuns e dată-n vileag și gurmanzii²¹/ Prin darul primit; la lumină se văd cele făcute-n ascuns.// Tirane preacrud, e-n zadar a-nșelăciunii tale urzeala²²,/ Opreliști vieții tale s-or pune, tirane preacrud.// De Numa clăditele ziduri zdrobite nu fi-vor de dușman²³,/ O vijelie, prezise, strica-va clăditele ziduri.// Ești aspru de dușman lovit, ca jertfă să n-aduci pe-altar²⁴,/ Când jertfa ți-o duci la altar, ești aspru de dușman lovit.// Tot staulul turmei, se știe, cedat va fi unei nații²⁵,/ Aceeași nație însă clădi-va tot

¹⁴ *Ibidem*, II, 8: invidios pe progresele spirituale ale Sfântului și pe faima pe care o dobândise, părintele Florentius i-a trimis acestuia o pâine otrăvită. Benedict însă a dat pâinea unui corb pe care obișnuia să îl hrănească, cerându-i să o ducă într-un loc în care să nu poată fi găsită.

¹⁵ *Ibidem*: invidia lui Florentius nu s-a mulțimit cu atât, așa încât Benedict, pentru a nu pune în pericol viața spirituală a confrăților, a hotărât să plece în alt loc. Abia ieșit din mănăstire, călugărul Maurus l-a înștiințat că Florentius murise strivit de balconul casei. După cum relatează Grigore cel Mare, Benedict s-a întristat atât de moartea lui Florentius, cât și de faptul că Maurus, căruia i-a cerut apoi să facă penitență, se bucurase de această întâmplare.

¹⁶ Distihul, care se referă la drumul parcurs de Benedict spre Monte Cassino unde urma să întemeieze vestita mănăstire, nu are corespondent în *Dialoguri*.

¹⁷ *Ibidem*, II, 8: „Cumplita năpărcă” e personificarea Satanei: Benedict a clădit mănăstirea de la Monte Cassino pe locul unui codru sacru închinat lui Apollo; în locul altarului sacrificial, a construit o capelă dedicată Sfântului Ioan Botezătorul.

¹⁸ *Ibidem*, II, 9: călugării care lucrau la zidirea mănăstirii nu reușeau să ridice un bloc de piatră pentru a-l așeza în zid; considerând că faptul se datora intervenției celui Rău, aceștia l-au chemat pe Benedict; după rugăciune și binecuvântare, blocul de piatră a putut fi urnit și așezat în zid.

¹⁹ *Ibidem*, II, 10: sub blocul de piatră a fost găsită statueta unei divinități păgâne care a fost așezată în bucătărie; imediat după, bucătăria a fost cuprinsă de „părelnice flăcări” care nu mistuiau edificiul și pe care le vedeau numai călugării, nu și Benedict.

²⁰ *Ibidem*, II, 11: în timpul lucrărilor de construcție, un confrate, strivit de un zid care s-a prăvălit peste el, se însănătoșește grabnic prin rugăciunile lui Benedict.

²¹ *Ibidem*, II, 12: câțiva călugări plecați din mănăstire pentru diverse treburi au luat prânzul într-o casă străină, încălcând astfel *Regula*; Benedict a cunoscut acest fapt prin darul clarviziunii și al profeției cu care fusese înzestrat.

²² *Ibidem*, II, 14–15: tiranul e regele got Totila, iar „înșelăciunea” se referă la faptul că scutierul Rigo, din porunca regelui său, s-a prezentat în fața Sfântului Benedict susținând că e regele însuși. Trucul însă nu a funcționat, iar regele got a înțeles că Benedict avea darul profeției. Tot în această împrejurare, Benedict îi dezvăluie regelui Totila că mai are de trăit zece ani.

²³ *Ibidem*, II, 15: Benedict îi prezice episcopului de Canosa că Roma nu va fi distrusă de barbari, ci se va ruina în timp, măcinată de intemperii.

²⁴ *Ibidem*, II, 16: un om religios din Aquino, posedat de demon, a fost exorcizat de Sfântul Benedict care l-a sfătuit să nu candideze la ordinele sacre pentru a nu fi din nou pradă puterii celui Rău. Nesocotirea acestui avertisment i-a readus vechile neplăceri și chiar sfârșitul.

²⁵ *Ibidem*, II, 17: Benedict îi destăinuie lui Theoprobus că mănăstirea va fi prădată de barbari, apoi adaugă: *vix autem obtinere potui, ut mihi ex hoc loco animæ concederentur*. În continuare, Grigore cel Mare consideră că împlinirea acestei profeții a avut loc chiar în timpul longobarzilor: *Cuius vocem tunc Theoprobis audivit, nos autem cernimus, qui destructum modo a Longobardorum gente eius monasterium*

staulul turmei.// Sclavule, amic al minciunii, șarpele te-a amăgit²⁶; / Învins de el nu vei fi, sclavule amic al minciunii.// Minte-ngâmflată să taci, bârfești cititorul de gânduri²⁷. / Pe toate profetul le vede; minte-ngâmflată să taci.// Foamea cea neagră-i gonită de hrana adusă din cer²⁸. / Ba chiar și din gânduri departe foamea cea neagră-i gonită.// Sunt toți cuprinși de uimire: fără trup erai totuși prezent²⁹; / Că îndrumi în vis apărând, sunt toți cuprinși de uimire.// Strigată-i porunca: încearcă capăt să pună bârfirii³⁰. / Mormintele-n urmă le lasă de-aud strigata poruncă.// Strigată-i porunca: la slujbă le e dat să rămână/ Se întorc la oficiul divin supuse poruncii strigate.// Pământul căscat îl aruncă din sân-u-i pe cel îngropat³¹. / La poruncă primit este trupul în sân de pământul căscat.// Perfida dihanie-ndeamnă la zor pe cel care fuge³². / Ne'ngăduita cale-i aține, perfida dihanie anume.// Un rău funest te lipsește de-a capului mândră podoabă³³. / Cuvântul însă alungă departe răul funest.// Galbeni sticloși îi promite celui aflat în nevoi³⁴. / Din cer primește cel sfânt mulțime de galbeni sticloși.// Tu, neferice, pielea ți-o strică venin de năpărcă³⁵. / În schimb sănătoasă piele primești, tu, cel neferice.// Stâncile dure primesc chiupul de sticlă: nu-l pot sparge³⁶. / Neciobitul chiup îl păstrează stâncile dure.// De ce oare teamă îți e să dăruiești din vas untdelemnul? / Iată, preaplin este chiupul; de ce oare teamă îți e?// De unde leac pentru tine, lipsit de

scimus. Nocturno enim tempore, quiescentibus Fratribus, nuper illic Longobardi ingressi sunt: qui diripientes omnia, ne unum quidem hominem illic tenere potuerunt. În general, în această profecție se întrevode aluzia la distrugerea mănăstirii de către longobarzi, în 581, și refacerea ei la începutul secolului al VIII-lea de către Petronax de Monte Cassino, cu sprijinul generos al ducilor longobarzi.

²⁶ *Ibidem*, II, 18: un călugăr, pe nume Exhilaratus, fusese trimis să aducă două vase de vin. Pe drum, a ascuns unul. Benedict l-a primit pe celălalt și l-a avertizat pe călugăr să nu bea din recipientul pe care îl ascunsese. Înclinându-l prudent, călugărul a văzut ieșind din vasul ascuns un șarpe.

²⁷ *Ibidem*, II, 20: stând într-o zi la masă, Benedict era servit de un novice; în sinea lui acesta se gândea că nu e un sclav și că nu se cade să îndeplinească o astfel de slujire. Benedict i-a citit gândul și l-a scutit de acest serviciu.

²⁸ *Ibidem*, II, 21: în timpul unei perioade de foamete, într-o zi, călugării au rămas fără pâine; prin rugăciunile Sfântului, a doua zi au fost găsiți 12 saci de făină la poarta mănăstirii.

²⁹ *Ibidem*, II, 22: vrând să întemeieze o mănăstire în apropiere de Terracina, Sfântul Benedict i-a trimis pe cei însărcinați cu construirea lăcașului, spunându-le că va veni personal pentru a le indica amplasarea clădirilor. Când călugării s-au plâns că Benedict nu își respectase promisiunea, acesta le-a reamintit că le apăruse în vis și că le dăduse indicațiile trebuitoare.

³⁰ *Ibidem*, II, 23: două călugărițe de viață nobilă îl tratau cu dispreț pe călugărul care le oficia serviciile religioase; Benedict le-a amenințat că, dacă nu vor înceta, le va exclude de la Împărtașanie, însă ele nu au ținut cont de avertisment. După moarte, au fost îngropate în interiorul unei biserici și ori de câte ori credincioșii se împărtașeau, ele își părăseau mormântul și ieșeau din biserică. În cele din urmă, prin intervenția lui Benedict au fost iertate.

³¹ *Ibidem*, II, 24: unul dintre călugării tineri a plecat să își viziteze părinții fără să ceară încuviințarea lui Benedict. Abia reîntors în ziua următoare, a murit și a fost îngropat, însă pământul nu i-a primit trupul. După intervenția lui Benedict, faptul nu s-a mai repetat.

³² *Ibidem*, II, 25: ispitit de diavol, unul dintre călugării primește încuviințarea Sfântului Benedict de a părăsi comunitatea. Pe drum însă, în viziune îi apare un dragon sau, cum zice Grigore cel Mare: *Qui mox ut monasterium exijt, contra se assistere aperto ore draconem in itinere invenit...*

³³ *Ibidem*, II, 26: vindecarea unui lepros.

³⁴ *Ibidem*, II, 27: „cel în nevoi” a primit din partea Sfântului nu 12 *solidi*, câți ceruse pentru a-și plăti datoria, ci 13.

³⁵ *Ibidem*: invidiat de un semen, un om a fost stropit de acesta cu o substanță otrăvitoare care i-a afectat pielea. Sfântul Benedict l-a vindecat atingându-l.

³⁶ *Ibidem*, II, 28–29: în timpul unei perioade de foamete, un diacon a venit la mănăstire să ceară puțin ulei; Benedict a cerut să îi fie dat și puținul ulei care le mai rămăsese, însă economul a refuzat. Benedict a aruncat pe fereastră vasul cu ulei, iar acesta nu s-a spart, astfel încât diaconul l-a putut lua. Prin rugăciunile sfântului, un alt vas s-a umplut cu ulei, într-atât încât a început să se reverse.

nădejdea iertării³⁷/ Tu, care-ntruna ucizi, de unde leac pentru tine?// O, vrednic de milă bătrân, cazi sub izbirea dușmană,/ Cu-o lovitură-ți revii, o, vrednic de milă bătrân.// Funii barbare înnoadă nevinovate brațe de crimă³⁸/ Dar singure cad de pe mâini, funii barbare ce-nnoadă.// Cel ce semeț călărește amenință, glasul ridică;/ Prosternat e acum la pământ, cel ce semeț călărise.// Umerii tatălui poartă-al fiului trup fără vlagă³⁹,/ Dar viu e acum cel născut pe-ai tatălui umeri ce-l poartă.// Pe toate le-nvinge iubirea; cu ploaia l-a-nvins ea pe sfânt⁴⁰;/ De pleoape departe e somnul; pe toate le-nvinge iubirea⁴¹.// Plăcută prin dreaptă purtare, columba se-nalță-n țării⁴²,/ Ajunge-ntr-a cerului patrii, plăcută prin dreaptă purtare.// O, preales de Dumnezeu, lumea ți se dezvăluie⁴³,/ Dai în vileag cele-ascunse, o preales de Dumnezeu.// O sferă de foc îl cuprinde pe cel ce se-nalță-n văzduh;/ Mistuit de-o dragoste sfântă, o sferă de foc îl cuprinde.// De față-i, de trei ori chemat, părtaș necesar al minunii⁴⁴,/ Important prin iubirea părintelui, de față-i, de trei ori chemat.// Cărmaci la luptă-ndemnând prin pildă insuflă curajul⁴⁵,/ Spre arme te-drepti cel dintâi, cărmaci la luptă-ndemnând.// Potrivite semne a dat, astă viață lăsând-o în urmă⁴⁶,/ Spre Viață-ndreptându-se-acum, potrivite semne a dat.// Neobositul psalmist niciodată chimvalul nu-și cruță⁴⁷;/ Piere innuri cântând neobositul psalmist.// Pe cei ce-au fost într-un gând același mormânt îi cuprinde,/ Egală slavă-i învăluie pe cei ce-au fost într-un gând⁴⁸.// Lucitoare potecă se vede, mărginită de facile aprinse⁴⁹,/ Spre cer omul sfânt se îndreaptă, lucitoare potecă urmând.// Spre zidul de stâncă mergând de rătăcire se mântuie⁵⁰,/ Rătăcirile-n urmă își lasă, spre zidul de stâncă mergând.// Biete stihuri întinde, rugător, slujitorul drept

³⁷ *Ibidem*, II, 30: Sfântul Benedict exorcizează un călugăr păluindu-l. Înainte însă, *antiquus hostis* i se arătase Sfântului sub chipul unui medic veterinar (*in mulo medici specie*) care voia să-și ofere serviciile comunității.

³⁸ *Ibidem*, II, 31: Zalla, un got arian, îi persecuta pe catolici confiscându-le bunurile. Una dintre victime, nemaiputând suporta torturile, i-a declarat opresorului că își încredinșase bunurile Sfântului Benedict. Ajunși în fața acestuia, legăturile bietului om s-au dezlegat singure sub privirea Sfântului. Miracolul l-a făcut pe Zalla să se prosterneze în fața lui Benedict.

³⁹ *Ibidem*, II, 32: Benedict învie din morți un fiu de țăran.

⁴⁰ *Ibidem*, II, 33: Întâlnirea dintre Benedict și Scolastica: pentru a-l împiedica pe fratele ei să se întoarcă în acea noapte la mănăstire, Scolastica a cerut prin rugăciune să se dezlănțuie furtuna. În dimineața următoare, Benedict s-a întors la mănăstire împreună cu sora sa.

⁴¹ Secvența e împrumutată de la Vergilius, *Bucolice*, X, 69.

⁴² *Ibidem*, 34: la câteva zile de la evenimentul abia relatat, Benedict vede sufletul sori sale înălțându-se la cer, sub forma unui porumbel. La dorința sa, Scolastica a fost înmormântată la Monte Cassino.

⁴³ *Ibidem*, II, 35: în timpul unei viziuni nocturne, Benedict vede sufletul episcopului de Capua, Germanus, înălțându-se la cer, învăluit într-o sferă de foc.

⁴⁴ *Ibidem*: "martorul necesar al minunii" e Servandus, abatele unei mănăstiri din Campania, pe care Benedict îl strigase de trei ori pentru a asista și el la viziune.

⁴⁵ *Ibidem*, II, 36: se face aluzie la *Regula* monastică a Sfântului Benedict.

⁴⁶ *Ibidem*, II, 37: printre semnele prin care Benedict și-a prevestit moartea, Grigore cel Mare menționează și faptul că, cu șase zile înainte de a muri, a cerut să i se deschidă mormântul.

⁴⁷ *Ibidem*: referire la faptul că Benedict a murit în timp ce se ruga.

⁴⁸ Benedict și Scolastica au fost înmormântați în același loc la Monte Cassino, în capela Sfântului Ioan Botezătorul.

⁴⁹ *Ibidem*: viziunea a apărut mai multor călugări, anunțându-le moartea lui Benedict.

⁵⁰ *Ibidem*, II, 38: miracolul însănătoșirii unei femei nebune s-a petrecut, zice Grigore cel Mare, *nuper* (de curând), adică în vremea sa. În încheierea cărții dedicate Sfântului Benedict, interpretând un pasaj biblic, autorul *Dilogurilor* afirmă că Duhul Sfânt purcede și de la Fiul.

daruri;/ Exilat⁵¹, sărac și bicisnic, biete stihuri întinde.// Rogu-te fie-ți pe plac, călăuză a căii spre ceruri,/ O, Benedicte părinte, rogu-te fie-ți pe plac.

Am compus chiar și un imn în metru iambic arhilohic în care sunt redată toate minunile aceluiași părinte⁵²:

O, frați cu sufletul vesel,/ Veniți să cântăm împreună,/ Să gustăm bucuria acestui/ Preaminunat festin,// În care Benedict călăuză,/ Părinte, pe apriga cale/ Se-nalță la cerul de aur,/ A trudei răsplată primind.// Luci ca o stea apărută/ S-alunge lumeștile neguri./ Chiar și la capătul vieții/ Urî ce-n lume-a-nflorit.// Făcător de minuni fără seamăn,/ Inspirat de flacăra sfântă,/ Distins prin fapte mărețe./ Prezise ce-apoi s-a-mplinit.// Pentru-a hrăni pe mai mulți,/ A lipit pentru grâne copaia./ Dorind o mică chilie,/ Domolit-a focul prin foc.// Cupa cu-otravă a frânt-o,/ Din cruce făcându-și o armă./ Strunit-a mintea pribeagă./ Blând pedepsind-o în trup.// Izvorul țâșnește din stâncă,/ Din lac unealta e scoasă./ Pe apă pășește supusul./ C-o haină-un serv e salvat.// Vădită-i ascunsă otravă,/ Zburătoarea-mplinește porunca./ Prăvălire-i strivește dușmanul./ Furios asprul leu se retrage.// Neclintita stâncă-i ușoară./ Rugul părelnic dispăre./ Sănătos se face infirmul,/ Știută-i vina ascunsă.// Ești prins, viclene cărmaci,/ Gonit ești, nedrepte stăpân/ Știute-s cele ce vin/ Nu dănuie tainele-n suflet.// Se clădesc în vis temelile./ Pământul pe mort nu-l primește./ Cel Rău pe fugar îl oprește./ Cerul îi dăruie banii.// Ulciorul de stânci nu se sparge,/ Din chiup se revarsă uleiul./ Privirea deznoadă nojițe./ Cei morți la viață învie.// Uriașa putere-a luminii/ De ruga sorei e-nvinsă./ – Puterea ne crește cu dragostea-mpreună⁵³ – / Ce-o vede la ceruri mergând.// Străluce-n noapte o lumină/ Neștiută 'nainte în veac./ În ea toată lumea se vede/ Și sfântul de flăcări purtat.// Între aste minuni, străluci/ În dulci cântări ca nectarul/ Și vieții sfinte o cale/ Pentru novici a-nsemnat.// Al fiilor vajnic cărmaci/ Ajută suspinului turmei,/ În bine sporească, răul să-l teamă/ Și să-ți urmeze pe cale.

Îmi face plăcere să redau pe scurt ceea ce fericitul papă Grigore nu a inclus deloc în prezentarea vieții acestui preasfânt părinte. Așadar, străbătând, inspirat fiind de Dumnezeu, de la Subiaco până în acest loc în care odihnește, cam cincizeci de mile de cale, a fost însoțit, zburându-i împrejur, de trei corbi, cărora obișnuia să le dea de mâncare. Și până când a ajuns în acest loc, la orice răspântie i-au apărut, sub chipul unor bărbați tineri, doi îngeri care i-au arătat încotro să o apuce. În acest loc își avea pe atunci sălaș un slujitor al Domnului, căruia i s-a trimis cuvânt din cer:

„Ai grijă de aceste locuri; un alt prieten se află aici”. [...]

După ce am povestit în grabă acestea, căci nu se puteau trece cu vederea, să ne întoarcem la subiectul istoriei noastre.

Concluzii

Parcurgând traducerea sau chiar textul original al poemelor, cititorul de astăzi constată că fără consultarea sursei sau în lipsa unui aparat de note explicative nu

⁵¹ Ar putea fi dovada faptului că această primă carte sau cel puțin acest poem a fost compus în timpul șederii istoricului la curtea lui Carol cel Mare, între 782 și 786.

⁵² Imnul reia toate minunile prezentate în poemul de mai sus. Prin urmare, simpla comparație ar putea lămurii sensurile versurilor.

⁵³ Versul sintetizează comentariile lui Grigore cel Mare din *Dialoguri*, II, 33. Dată fiind precaritatea metricii, se poate presupune o încercare nereușită a copistului de a substitui un vers pe care, probabil, nu l-a înțeles.

poate descifra sensurile versurilor. Cu siguranță, lucrurile nu stăteau astfel în epocă. Și asta deoarece auditoriul (lectorii) poemelor era mult mai redus, constituit din reprezentanți ai Școlii Palatine sau din cărturari care, dacă nu cunoșteau *Dialogurile* lui Grigore cel Mare, aveau un acces facil la această sursă; e posibil chiar ca sursa la care se trimite să fi fost inclusă între lecturile obligatorii (alături de Biblie, desigur) pentru cei care înțelegeau să se dedice activităților intelectuale de o anumită ținută. Altminteri, pare cu totul ilogic acest exercițiu de dibăcie în care ermetismul riscă să devină insolubil.

Bibliografie

Ediții ale operei *Historia Langobardorum*

- Paolo Diacono 1998: *Historia Langobardorum*, trad. di Amedeo Giacomini, commentii storico-critici di Elio Bertolini, Udine, Casamassima libri.
- Paolo Diacono 2000: Paolo Diacono, *Storia dei Longobardi*, testo latino a fronte, introduzione di Bruno Luiselli, trad. e note di Antonio Zanella, Milano, Biblioteca Universale Rizzoli.
- Paul Diacre 1994: Paul Diacre, *Histoire des langobards*, trad. de François Bougard, Turnhout, Brepols.
- Paul the Deacon 1974: Paul the Deacon, *History of the langobards*, trad. by William D. Foulke, Philadelphia, Penn, University Press.
- Paulus Diaconus 1878: Pauli Diaconi *Historia Langobardorum*, G. Waitz (ed.), MGH, *Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum*, Hanovra.
- Paulus Diaconus 2011: Paulus Diaconus, *Istoria longobarzilor*, ediție bilingvă, trad., notă introd., tabel cronologic, note și postfață de Emanuel Grosu, Iași, Editura Polirom.

Lucrări de specialitate

- Ambrosini, Zerbi 1988: Annamaria Ambrosioni, Pietro Zerbi, *Problemi di storia medioevale*, Milano, Vita e Pensieri.
- Barbero 2000: Alessandro Barbero, *Carlo Magno. Un padre dell'Europa*, Roma, Bari, Laterza & Figli.
- Bianchi 1953: Dante Bianchi, *Di alcuni caratteri stilistici della Historia Langobardorum di Paolo Diacono*, in „Memorie Storiche Forouliensi”, XL, p. 23–58.
- Bonnet, Decastoire 1996: Cristian Bonnet, Christine Decastoire, *Les Carolingiens et l'Eglise VIIIe–Xe siecle*, Paris, Editions Ophrys.
- Brown 2002: Pete Brown, *Întemeierea creștinismului occidental. Triumf și diversitate (200–1000 d.Cr.)*, trad. de Hans Neumann, Iași, Editura Polirom.
- Cardini 2002: Franco Cardini, *Carlomagno. Un padre della patria europea*, Bologna, Tascabili Bompiani.
- Gatto 2003a: Ludovico Gatto, *Gli imperi del Medioevo*, Roma, Newton & Compton editori.
- Gatto 2003b: Ludovico Gatto, *Storia universale del Medioevo. Tra la spada e la fede; dieci secoli di storia dall 500 al 1500 d.C.*, Roma, Newton & Compton editori.
- Gilson 2005: Etienne Gilson, *Filozofia în Evul Mediu. De la începuturile patristice până la sfârșitul secolului al XIV-lea*, traducere de Ileana Stănescu, București, Editura Humanitas.
- Jarnut 1995: Jörg Jarnut, *Geschichte der Langobaeden*, trad. it. de Paola Guglielmotti, *Storia dei Longobardi*, Torino, Einaudi (Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, W. Kohlhammer GmbH, 1982).

- Le Goff 2005: Jacques Le Goff, *Evul Mediu și nașterea Europei*, traducere de Giuliano Sfichi și Marius Roman, Iași, Editura Polirom.
- Montanelli, Gervaso 1999: Indro Montanelli, Roberto Gervaso, *Storia d'Italia*, vol. V, Fabri Editori, Milano, RCS Libri S.p.A.
- Musset 2002: Lucien Musset, *Invaziile*, vol. I, *Valurile germanice*, trad. și note de Ecaterina Lung; vol. II, *Al doilea asalt asupra Europei creștine (sec. VII-XI)*, trad. de Ovidiu Cristea, București, Editura Corint.
- Platon, Rădvan, Maleon 2010: Al.-Florin Platon, Laurențiu Rădvan, Bogdan-Petru Maleon, *O istorie a Europei de Apus în Evul Mediu*, Iași, Editura Polirom.
- Riché 2003: Pierre Riché, *Europa barbară din 476 până în 774*, trad. de Irina Cristea, București, Editura Corint.
- Riché, Le Maitre 2000: Pierre Riché, Philippe Le Maitre, *Invaziile barbare*, trad., cuvânt înainte și note de Ecaterina Lung, București, Editura Corint.

Paul the Deacon: Two Hermetic Poems Dedicated to Saint Benedict

It is impossible to understand or translate the two poems that Paul the Deacon dedicates to Saint Benedict – which he inserts in his *Historia Langobardorum*, I, 26 – without consulting, in parallel, the source (indicated by the author himself: Gregorius Magnus, *Dialogi*, II, 1–38). Beyond the formalism imposed by the metrical cadence and by an almost mechanical use of certain stylistic devices, the author's visible intention is to render an entire episode within a single distich. This involves a remarkable synthesizing effort that annuls all details: facts are rendered only through their most specific aspects; all additions are considered superfluous, thus being eliminated. The hermetism of these poems is a consequence of the author's specific target-public: educated people, who were familiar with the theme or who could access the source easily.